

УДК 351.82

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2020-1\(59\)-1](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2020-1(59)-1)

Ірина БРЮХОВЕЦЬКА

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039
ORCID: 0000-0002-1375-1765

Iryna BRIUKHOVETSKA

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Finance, Banking and Insurance,
Interregional Academy of Personnel Management, 2 Frometivska str., Kyiv, Ukraine, 03039
ORCID: 0000-0002-1375-1765

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

ECONOMIC POLICY IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS IN UKRAINE

Стаття присвячена дослідженню економічної політики в умовах інноваційних перетворень в Україні. Визначено особливості здійснення такої політики. Проаналізовано негативні наслідки від запропонованих Стратегією розвитку України від економічних перетворень відповідно до міжнародних зобов'язань у напрямку виконання "Угоди про асоціацію між Україною та ЄС". Встановлено, що економічна політика в умовах інноваційних перетворень в Україні повинна включати технічну модернізацію виробництва, справедливе оподаткування та державну підтримку підприємств, що відповідно плану розвитку країни мають перейти на якісно новий рівень роботи.

Ключові слова: економічна політика, інноваційні перетворення, стратегія розвитку, енергоємна галузь, відновлювані джерела енергії, екологічно безпечна економіка.

The article is devoted to the study of economic policy in the conditions of innovation transformations in Ukraine. The peculiarities of the implementation of such a policy are determined. The negative consequences of the proposed by the Development Strategy of Ukraine from economic transformations in accordance with international obligations in the direction of implementation of the "Association Agreement between Ukraine and the EU" are analyzed. It is established that the economic policy in the conditions of innovative transformations in Ukraine should include technical modernization of production, fair taxation and state support of enterprises, which according to the development plan of the country should move to a qualitatively new level of work.

Key words: economic policy, innovation transformations, development strategy, energy-intensive industry, renewable energy sources, ecologically safe economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Економічна політика України здійснюється відповідно до планів, які включено в стратегії розвитку. Наразі таким документом є Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Вона розроблена з урахуванням зобов'язань країни, виконання яких спрямовано на створення реальних передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, зокрема виконання «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС». Незважаючи на висвітлені у генеральному плані шляхи розвитку вітчизняної економіки, які ґрунтуються, у тому числі, на наукових дослідженнях, потребує поглиблення їх теоретичних основ та дослідження особливостей пов'язаних економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Невирішені частини загальної проблеми, яку досліджують у статті. Дослідженню практичних та теоретичних аспектів економічної політики присвячено значна кількість наукових праць вчених, серед яких: Й. Шумпетер, З. Бжезинський, У. Ростоу, Р. Солоу, Б.М. Данилишин, В.Д. Базилевич, А.К. Василевський, В.М. Геєць, О.П. Кірдан, С.В. Мочерний, Ю.М. Пахомов, В.О. Стойка тощо. Незважаючи на їхній вагомий внесок в дослідження даної проблематики, питання економічної політики в умовах інноваційних перетворень в Україні потребує постійного моніторингу та подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням дослідження є розгляд

теоретичних аспектів економічної політики та практичних особливостей її реалізації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Генеральним планом розвитку держави є стратегія розвитку. Так, планом розвитку України на майбутнє є Стратегія сталого розвитку до 2030 року. Її економічний план передбачає такі завдання:

- Забезпечити щорічне зростання валового внутрішнього продукту у середньому на рівні не менше ніж 4% на період 2019 – 2020 рр., 6% – на період 2021 – 2025 рр. і 7% – на період 2026 – 2030 рр.

- Сприяти зміні структури експорту в бік зростання продукції та послуг з високою часткою доданої вартості, зокрема до 2030 року підвищити в структурі експорту частку продукції високотехнологічних секторів економіки до 15%.

- Домогтися підвищення продуктивності в економіці шляхом диверсифікації, технічної модернізації, створення стимулів, у тому числі податкових, для інноваційної діяльності та збільшення кількості робочих місць.

- До 2030 року збільшити обсяги фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3% ВВП та забезпечити державне бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП.

- Забезпечити реалізацію політики, яка сприяє продуктивній діяльності, створенню гідних умов праці, підприємництву, творчості та інноваційній діяльності, створити сприятливі умови для підвищення кваліфікації, мотиваційні стимули для професійної переорієнтації та розвитку самозайнятості населення.

- До 2030 року забезпечити повну і продуктивну зайнятість та гідні умови праці для всіх жінок і чоловіків, зокрема молодих людей та інвалідів, і рівну оплату за працю рівної цінності відповідно до показників продуктивності праці.

- Підвищити рівень зайнятості населення до 70% у 2030 році за рахунок створення нових робочих місць.

- Зміцнювати спроможність національних фінансових установ заохочувати й розширювати доступ для мікро-, малих і середніх підприємств і громадян до страхових, фінансових, банківських послуг, зокрема до доступних кредитів [1].

При цьому всі економічні завдання повинні виконуватися відповідно до інноваційних перетворень, які є передумовою для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, зокрема виконання «Угоди про асоціацію між Україною та ЄС». Таким

перетворенням, перш за все, має стати перехід до екологічно безпечної економіки.

В Україні внаслідок домінування протягом багатьох років ресурсо- та енергоємних галузей і технологій, сировинної орієнтації експорту та надмірної концентрації виробництва у промислових регіонах сформувалася така структура управління розвитком, яка загалом є неефективною та екологічно небезпечною [2]. Вугільні теплові електростанції України є лідерами за масштабами забруднення повітря у Європі. Згідно з розрахунками аналітиків, Українські ТЕС продукують 72 відсотки усіх викидів зольного пилу в Європі. Це більше, ніж виробляють аналогічні електростанції країн ЄС, Туреччини і Західних Балкан разом узятих. Серед топ-10 станцій з найбільшими викидами зольного пилу в Україні знаходиться вісім: Курахівська, Бурштинська, Трипільська, Луганська, Зміївська, Вуглегірська, Слов'янська і Ладижинська ТЕС. Усі вони були введені в експлуатацію в 60–70-их роках минулого століття.

Мікрочастки зольного пилу у забрудненому повітрі є причиною близько 80 відсотків передчасних смертей, пов'язаних з викидами вугільних електростанцій у Європі. За двома іншими показниками – двоокисом сірки та оксидами азоту – Україна продукує 27 відсотків та 16 відсотків всіх викидів у Європі відповідно. Таким чином українські ТЕС є лідерами за забрудненням європейського повітря двоокисом сірки та посідають третє місце серед забруднювачів оксидами азоту.

При цьому Бурштинська ТЕС посідає перше місце за обсягами забруднення двоокисом сірки та друге місце – за обсягами забруднення зольним пилом. Вона є найстарішою серед топ-10 станцій-забруднювачів повітря у Європі – її було введено в експлуатацію в 1964 році.

З часу приєднання України до Договору про Енергетичне Співтовариство у 2011 році жодна з українських ТЕС не була приведена у відповідність до вимог Директив ЄС щодо викидів, які забруднюють повітря [3].

Для припинення забруднення повітря в напрямку інноваційних перетворень і відповідно до міжнародних зобов'язань щодо сталого розвитку, які визначені стратегічними документами ООН Україна повинна відмовитися від екологічно небезпечного виробництва. Сьогодні банки припиняють будь-яку співпрацю з компаніями, які забруднюють навколишнє середовище: вугілля, газ, сланці, проекти розвідки в Арктиці тощо. Так, наприклад, починаючи з 2017 року BNP Paribas

не фінансував жодного нового проекту електростанції, що використовує вугілля, та у жодній країні світу не консулює щодо купівлі чи продажу таких активів. У 2019 році банк ухвалив строки, після яких клієнти Групи, що виробляють електроенергію, більше не зможуть використовувати вугілля: 2030 для Європейського Союзу та 2040 для решти країн, що прийняли політику.

При цьому варто зазначити, що в Україні щорічно видобувається близько 80 млн тонн необробленого (рядового) вугілля, основна частина якого (близько 2/3) використовувалася в електро- та теплоенергетиці (при цьому, близько 1/3 енергетичного вугілля складає антрацит) [4]. Загалом в Україні частка електроенергії, виробленої з використанням вугільної продукції, становить близько однієї чверті. Близько 45% енергоблоків українських ТЕС (за встановленою потужністю) працюють на вугіллі антрацитової групи, близько 35% – на вугіллі газової групи, та близько 20% – на газу.

Згідно даних Держстату та Міненерговугілля, частка державних підприємств у виробництві українського рядового вугілля складала близько 28% (як коксівного, так й енергетичного вугілля). Тобто, приватними, орендованими чи переданими у концесію підприємствами виробляється близько 72% українського вугілля, при тому, що їх частка складає близько 40% від загальної кількості шахт.

Усі недержавні підприємства галузі є рентабельними (не отримують державних дотацій), рівень використання виробничих потужностей на них у середньому перевищує 90%, продуктивність праці при видобутку вугілля є в 2-3 рази більшою, а заробітна плата на 20-25% вищою, ніж на державних шахтах [5]. Більшість вугледобувних підприємств приватного сектору входять до складу вертикально інтегрованих структур металургії або електроенергетики (ТОВ «Метінвест холдинг» – 7 шахт; Донбаська паливно-енергетична компанія (ДТЕК) – 28 шахт; ПрАТ «Донецький металургійний завод» – 1 шахта) та однієї горизонтально інтегрованої структури – НВО «Механік» (6 шахт). Крім цього, у приватному секторі функціонують понад 10 незалежних вугледобувних підприємств різних організаційно-правових форм, серед яких ПАТ «Шахта ім. О.Ф. Засядька»; ПАТ «Шахта «Жданівська»; ТОВ «Краснолиманське»; «Шахтоуправління ім. В.І. Чапаєва»; ПАТ «Укрвуглебуд» та ін.

Більшість державних вугледобувних підприємств, значну частку яких становлять малопотужні шахти зі складними гірничо-

геологічними умовами, працюють неефективно та перебувають на державній дотації. При цьому, при зменшенні видобутку у 2018–2021 рр. майже вдвічі (з 46,1 млн тонн до 24,1 млн тонн) обсяг державних дотацій державним підприємствам вугільної галузі за цей період зріс більш, ніж у 4 рази й у 2018 р. досяг рівня 13,3 млрд грн, що склало 4,4% сукупних державних видатків України [6]. Станом на 01.07.2021 р. в Україні видобуток вугілля здійснюють 150 шахт, з яких 69 не працюють через бойові дії.

З 90 шахт, підпорядкованих Міністерству енергетики та вугільної промисловості України, лише 35 знаходяться на контрольованій Україною території, тоді як інші 55 (у т. ч. шахти, що видобувають вугілля антрацитової групи) перебувають на непідконтрольній території Донецької та Луганської областей. Із 35 контрольованих Україною шахт (які знаходяться поза зоною ведення бойових дій) працюють 24 шахти (видобувають близько 21 тис.т на добу), 2 шахти працюють в режимі підтримання життєдіяльності (у режимі водовідливу).

Загалом, за даними Міненерговугілля, на непідконтрольній території Донецької та Луганської областей знаходиться 85 шахт всіх форм власності, що становить 57% від їх загальної кількості по Україні. З них на 60 шахтах видобувалося енергетичне вугілля, у т.ч. майже 100% антрациту.

З початку бойових дій 69 з 150 українських шахт вимушені були припинити видобуток вугілля. 7 шахт було зруйновано в ході бойових дій, останні ж функціонують в режимі підтримки життєдіяльності. На шахти, які зараз не функціонують, у 2013 р. припадало 40% видобутку вугілля в цілому по Україні [7].

Зменшення виробництва вугілля на Донбасі, пошкодження та знищення шахтного фонду, захоплення терористами шахт, цілеспрямована руйнація ними залізничної інфраструктури призвели до розриву виробничих ланцюгів «вугілля-електроенергія», недостатності запасів вугілля на підприємствах теплової електрогенерації, що загрожує стабільності функціонування всієї об'єднаної енергетичної системи України, провокуючи виникнення значного дефіциту генеруючої потужності. Наразі половина теплових електростанцій в Україні відчувають гострий дефіцит вугілля, у той час, як на складах шахт, які знаходяться на окупованій території, лежить до 3–4 млн тонн вугілля, вивіз якого проблематичний [8].

Безумовно для запобігання катастрофічним кліматичним змінам слід скорочувати

вуглецеву енергетику і орієнтуватися на ядерні та відновлювальні джерела. Прогрес економічних показників ВЕС і СЕС очевидний. Не настільки очевидні його кінцеві результати, якщо врахувати, що динаміка цін на матеріали, використовувані при будівництві ВЕС і СЕС (кремній, літій і т.д.) може змінитися, що вплине на економіку цих джерел електроенергії. Мало хто звертає увагу на те, що термін служби основних елементів ВЕС і СЕС становить 10–15 років, після чого вони повинні замінюватися. Це також впливає на економіку.

Але головне – для цих джерел характерні нестабільність і, як наслідок, вкрай низький коефіцієнт використання встановленої потужності: 25% для ВЕС (все залежить від вітру) та ще нижче, для СЕС (хмарність, а вночі так і взагалі сонця немає). В умовах централізованого електропостачання, у тому числі в Україні, цей фактор несе ризики розбалансування енергосистеми з дуже негативними наслідками. Окрім того, якщо звернутися до досвіду Німеччини на частку ВЕС і СЕС тут припадає близько 31% усієї електроенергії в країні. Частка АЕС скоротилася до 13% (до 2025 року Німеччина зупинить всі ядерні енергоблоки). Частка вугільних електростанцій зросла до 55%. В результаті вартість електроенергії в Німеччині стала найбільшою в Європі і лише 43% джерел електроенергії в цій країні визнається екологічно прийнятними [9; 10].

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. З наведеного матеріалу, ми можемо зробити висновки, що економічна політика в умовах інноваційних перетворень в Україні є досить суперечливою. Планом розвитку країни передбачаються зміни, вимагається перехід на відновлювальні джерела енергії, проте нівелюються негативні наслідки таких заходів. Очевидно, що такий перехід зумовить безробіття, подальше зростання імпорту вугілля (з США, Колумбії), зростання цін на джерела електроенергії. У зв'язку з цим необхідним є обґрунтування економічної політики не лише враховуючи екологічний фактор, а й вітчизняні реалії розвитку виробництва. Гарантії енергетичної безпеки Україна зможе мати тільки тоді, коли розвиток її електроенергетики буде спиратися на результати детального аналізу сумісності і пропорцій різних видів генерації в загальному балансі виробництва електроенергії, необхідної країні. Необхідно будувати нові блоки і ТЕС, і АЕС, і реконструювати електричні мережі. А це вимагає капітальних інвестицій. Як ми вже казали вище, банки відмовляються кредитувати екологічно «брудну» економіку. Економічна політика в умовах інноваційних перетворень в Україні повинна включати технічну модернізацію виробництва, справедливе оподаткування та державну підтримку підприємств, що відповідно плану розвитку країни повинні перейти на якісно новий рівень роботи.

Література:

1. Національна економічна стратегія розвитку на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
2. Bozeman B., Straussman J.D. Public Management Strategies. San Francisco: Jossey-Bass, 2000.
3. Новини і аналітика. URL: <https://www.dw.com/uk/vuhilni-tes-ukrainy-zabrudniuiut-povitria-naibilshe-v-yevropi-doslidzhennia/a-57653232>.
4. Вугільна промисловість України в умовах гібридної війни. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1736>.
5. Даниленко А.І. Фінансові аспекти управління економічним розвитком. *Економіка України*. 2015. С. 4–22.
6. Визначення рівня енергетичної безпеки України. URL: <https://niss.gov.ua/en/node/1736>.
7. Данилишин Б.М. Тактика еволюціонізму в сучасному економічному розвитку світу (в аспекті Третьої та Четвертої промислових революцій). *Економіка України*. 2016. С. 44–61.
8. Єщенко П.С. До інновацій та стратегічних пріоритетів шляхом об'єднання «невидимої» та «видимої» руки. *Економіка України*. 2016. С. 3–16.
9. Жаліло Я. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку. *Економічна теорія*. 2016. С. 39–52.

References:

1. National Economic Development Strategy until 2030, [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
2. Bozeman B., Straussman J.D. (2000) Public Management Strategies. San Francisco: Jossey-Bass.
3. News and analytics, [Online], available at: <https://www.dw.com/uk/vuhilni-tes-ukrainy-zabrudniuiut-povitria-naibilshe-v-yevropi-doslidzhennia/a-57653232>
4. Coal industry of Ukraine in the conditions of hybrid war, [Online], available at: <https://niss.gov.ua/en/node/1736>
5. Danulenko B. (2016) Tactics of evolutionism in the modern economic development of the world (in terms of the Third and Fourth Industrial Revolutions). *Ukraine economy*, pp. 44–61.

6. Determining the level of energy security of Ukraine[Online], available at: <https://niss.gov.ua/en/node/1736>
7. Danilishin B.M. (2016) Tactics of evolutionism in the modern economic development of the world (in terms of the Third and Fourth Industrial Revolutions). *Ukraine economy*, pp. 44–61.
8. Yeshchenko P.S. (2016) The innovation and strategic priorities by combining the "invisible" and the "visible" hand. *Ukraine economy*, pp. 3–16.
9. Zhalilo J. (2016) Features of the economic policy of the state in the current trends of social development. *Economic theory*, pp. 39–52.